

УДК 005.963

РОЛЬ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ СТАЛОГО ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

Маркова Наталя Сергіївна, к. е. н, доцент, ХНЕУ ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна

Дем'яненко Аліна Анатоліївна, аспірант, ХНЕУ ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна

Анотація. Проаналізовано роль освіти при активізації формування сталого розвитку економіки, визначено тенденції його практичної реалізації у найближчі п'ять років. Виявлено сильні та слабкі сторони імплементації пріоритетних зон глобальної програми «Освіта для сталого розвитку» в Україні.

Ключові слова – освіта, навчання, сталий розвиток економіки, інформаційно-комунікаційні технології.

Одним з напрямків сучасного розвитку суспільства, що дозволяє подолати сучасні соціально-економічні, екологічні та інші глобальні проблеми людства, є сталий розвиток, визнаний світовою спільнотою у якості ключової ідеології розвитку людської цивілізації XXI століття. Концепція сталого розвитку розглядається як головна стратегія виходу людства з глобальної кризи, однак на шляху переходу до сталого розвитку суспільства є низка бар'єрів, такі як нерівномірний соціально-економічний розвиток регіонів, економічне домінування одних країн над іншими, екологічні проблеми, а також проблеми соціокультурного та іншого характеру. Одним із засобів вирішення цих питань та просування суспільства до сталого розвитку є освіта [4]. Освіта в інтересах сталого розвитку дозволяє кожній людині набути знання та вміння і сформулювати точки зору і цінності, необхідні для побудови стійкого майбутнього.

Аналіз літературних джерел показав, що визначну роль у розробці загальної концепції розвитку освіти в інтересах сталого розвитку відіграють такі міжнародні організації, як UNESCO спільно з організаціями UNDP, UNFPA, UN-Women і The World Bank забез-

печують консультування з питань стратегічної спрямованості розвитку освіти для сталого розвитку і його практичну реалізацію у найближчі п'ять років.

Відповідно до декларації цілей тисячоліття, яку Україна підписала у 2000 р., забезпечення загальної початкової освіти є однією із глобальних цілей світу. В доповіді, що присвячена виконанню цілей тисячоліття за 2015 рік, визначаються напрями впливу освіти на виконання цілей тисячоліття та забезпечення сталого розвитку, серед яких:

1. Скорочення бідності у всіх формах та проявах, що забезпечується наступною дією освіти: дозволяє отримати офіційну зайнятість з більш високим рівнем оплати праці; пропонує кращі умови праці тим, хто працює в неформальному секторі; підвищує доходи фермерів; має вирішальне значення для уникнення хронічної бідності; запобігає бідність крізь призму поколінь;

2. Припинення голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування, а також сприяння сталому розвитку сільського господарства; надає батькам підтримку відповідного стану здоров'я та правил гігієни; допомагає забезпечити різноманітний раціон харчування; у країнах із високим рівнем доходу освіта допомагає зменшити ожиріння.

3. Забезпечення здорового способу життя та підвищення добробуту за всіма віковими групами: більш високий рівень освіти матерів дозволяє врятувати мільйони дитячих життів; освічені матері частіше народжують за допомогою акушерки або іншого кваліфікованого персоналу; освічені матері можуть забезпечити своїх дітей вакцинацією; освіта відіграє важливу роль у стримуванні хвороб.

4. Забезпечення всебічної та рівноправної якісної освіти, а також сприяння можливості безперервного навчання для всіх: чим рані-

ше починається навчання, тим більші досягнення людини, починаючи з початкової школи. У випадку, коли сучасні учні матимуть більше років навчання, наступні покоління будуть більш освіченими; високий рівень освіти має вирішальне значення для суспільства та уряду; рівноправність та залучення до освіти мають вирішальне значення для отримання найкращих результатів навчання; доступність неформальної та повторної освіти надає нові можливості для набуття професійних навичок.

5. Забезпечення рівності чоловіків і жінок та розширення прав і можливостей всіх жінок і дівчат стає основою для жінок при працевлаштуванні; допомагає жінкам мати голос; допомагає уникати шлюбів у дитячому віці; дає жінкам більше контролю над прийняттям рішення про народження первістка; може підвищити довіру жінок і сприйняття їх волі; впливає на вибір жінки щодо розміру сім'ї.

6. Забезпечення доступного і збалансованого управління водними ресурсами і санітарними умовами для всіх.

7. Забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх.

8. Сприяння сталій, включаючи і сталий економічний розвиток, повній та продуктивній зайнятості, а також гідній праці.

9. Побудова стійкої інфраструктури, сприяння всебічній і стійкій індустріалізації, а також стимулювання інновацій: якість освіти має життєво важливе значення для економічного зростання.

10. Скорочення нерівності усередині та між країнами.

11. Забезпечення безпеки, сталості та стійкості міст та населених пунктів: концентрація освіченого населення міст залежить від рівня економічного розвитку та інновацій; допомагає реагувати на проблеми міст; справедливе надання послуг освіти має вирішальне значення для вирішення проблем міст.

12. Забезпечення стійких моделей виробництва та споживання.

13. Вжиття термінових заходів з боротьби зі зміною клімату і його наслідків.

14. Збереження та стале використання океанів, морів і морських ресурсів для сталого розвитку.

15. Сприяння розвитку мирного суспільства для сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя і побудова ефективних підзвітних інститутів на всіх рівнях: зміцнює участь та представництво при прийнятті рішень; виступає ключовим механізмом сприяння толерантності до розмаїття; допомагає запобігти конфліктам та пом'якшити їх наслідки; має важливе значення для реалізації функцій правосуддя.

Підводячи підсумки визначених фахівцями ПРООН цілей в галузі розвитку за 2015 рік і далі, необхідно визначити множинність вибору щодо їх реалізації. Звичайно, не тільки навчання виступає базовим правом людини, але воно життєво необхідне для забезпечення сталого розвитку [7].

Роль освіти і навчання як активаторів для побудови сталого майбутнього, безумовно, отримала світове визнання у міжнародних документах. В межах дорожньої карти імплементації глобальної програми «Освіта для сталого розвитку» пріоритетними зонами дій виступають наступні [5, с. 14]:

1. Розвиток політики в сфері освіти та сталого розвитку в цілях створення сприятливих умов й досягнення системних змін.

2. Перетворення середовища навчання та освітнього простору: інтеграція принципів сталості в залежності від налаштувань освіти та професійної підготовки.

3. Підвищення потенціалу викладачів та тренерів.

4. Розширення прав та можливостей молоді.

5. Прискорення прийняття рішень щодо сталого розвитку на місцевому рівні.

Потужним чинником у просуванні політики у сфері освіти і сталого розвитку є інформатизація суспільства. Визначну роль у сфері освіти займає поширення електронних комунікацій, а наявність потужної інформаційно-комунікаційної інфраструктури трансформує систему освіти, дає можливість використання дистанційного навчання, саморозвитку людини у різних сферах життя, завдяки чому реалізується принцип на-

вчання протягом усього життя. Фахівці Бюро розвитку електров'язку (BDP) Міжнародної спілки електров'язку (ITU) визначили сукупний індекс інформаційно-комунікаційних технологій, за яким Україна в 2015 р. посіла 79 місце із 167 країн (із значенням 5,23, що вище показника 2010 р. на 0,82), що приймали участь у розрахунку. Як зазначено у доповіді, розраховані дані підтверджують існування сильного взаємозв'язку між значенням IDI та рівнем розвитку [6].

Наступним пріоритетним напрямом у рамках імплементації глобальної програми «Освіта для сталого розвитку» є перетворення середовища навчання та освітнього простору. Відповідно до цього напрямку, необхідна переорієнтація освітніх систем і споруд, а також переосмислення викладання та навчання. Саме ВНЗ є тим середовищем, центром формування та розвитку освіти і науки. В Україні за період 2000-2013 рр. частка капітальних витрат у загальних витратах на вищу освіту серед вузів державного підпорядкування скоротилася більше ніж у 7 р. й склала 2,29% загальних витрат [3], що свідчить про тенденцію до нівелювання оновлення матеріально-технічної бази, проведення капітальних ремонтів, створення сучасних комплексів для проведення досліджень у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації тощо.

Окрім матеріально-технічної модернізації, необхідна зміна освітніх систем. Традиційна система освіти неспроможна у повній мірі задовольняти потреби сьогодення. Відсутність вчасного оновлення освітніх програм призводить до старіння знань. Підтверджуючи цю тезу, за результати опитувань учасників молодіжного проекту в Україні показали, 44% респондентів відповіли, що знання, отримані у навчальних закладах, є недостатніми для виконання роботи, а понад третину турбує якість освіти та низька кваліфікація вчителів [2].

Переорієнтація освітніх систем з метою сталого розвитку, включає зміну освіти на всіх рівнях починаючи із дошкільної. На разі концептуальні основи глобальної програми «Освіта для сталого розвитку» є підґрунтям

подальшого формування національного нормативно-правового поля, а також модернізації освітніх систем для сталого розвитку. Визначальним кроком на шляху розвитку освіти для сталого розвитку є прийняття Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. Серед перспективних завдань національної стратегії першочерговим є оновлення цілей і змісту освіти на основі компетентного підходу та особистісної орієнтації, урахування світового досвіду та принципів сталого розвитку [1].

Процеси модернізації освітнього простору викликають необхідність підвищення потенціалу викладачів та тренерів, оскільки вони є потужними агентами змін освіти для сталого розвитку. Але для досягнення цієї мети, вони повинні спочатку отримати необхідні знання, навички, цінності та побудувати відносини. Дії в цій пріоритетній сфері діяльності включають інтеграцію освіти для сталого розвитку в програми попередньої підготовки фахівців і в програми підвищення кваліфікації викладачів, а також в підготовку викладачів для дітей малого віку, початкових і середніх шкіл та професійних навчальних закладів [5].

У рамках пріоритетної зони розширення прав та можливостей молоді варто відзначити реалізацію в Україні передової молодіжної ініціативи U-Report за підтримки ЮНІСЕФ. U-Report – це глобальний проект, система опитувань громадської думки за допомогою безкоштовних U-Report, SMS і Twitter в Україні запроваджується у партнерстві з Міністерством у справах молоді та спорту, Міністерством освіти і науки, Міністерством охорони здоров'я, Міністерством соціальної політики, офісом Уповноваженого Президента України з прав дитини, НУО «Національна молодіжна рада України» [2]. На сьогодні у проекті U-Report в Україні зареєстровано понад 4500 молодих людей. З лютого 2016 року було проведено дванадцять опитувань. Зокрема, опитування громадської думки показали, що 93% учасників U-Report готові долучатися до місцевих ініціатив, спрямованих на вирішення проблем у своїх громадах [2].

Реалізація пріоритетного напрямку сталого

розвитку на місцевому рівні полягає у зростанні місцевих ініціатив освіти для сталого розвитку, нарощування програм та багатосторонніх мереж, включаючи державні органи, місцеві заклади освіти в особі членів шкільної ради, керівників освітніх закладів, а також приватного сектора та представників громадського суспільства. За допомогою засобів масової інформації стає можливим мобілізація суспільних громад та популяризація освіти в інтересах сталого розвитку. Таким чином, у результаті дослідження виявлено, що умови для успішної імplementації глобальної програми «Освіта для сталого розвитку» в Україні сформовано не у повному обсязі.

Проте, варто відзначити позитивні тенденції розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури, високий потенціал грамотності населення і зацікавленість громадськості у провадженні сталого розвитку. До того ж активна підтримка міжнародних організацій стимулює молодь брати участь у молодіжних ініціативах. Але на сьогодні державна підтримка недостатньо активна: відсутність затверджених урядом концепцій і стратегій сталого розвитку України; відсутність практичних дій у переорієнтації і оновленні освітніх програми у навчальних закладах на те, щоб вони забезпечували впровадження освіти для сталого розвитку; брак фінансового забезпечення для оновлення матеріально-технічної бази, проведення капітальних ремонтів навчальних закладів та наукових установ. Попри готовність суспільства до впровадження освіти для сталого розвитку держава не є ініціатором цих дій, отже подальший напрям практичних дій в Україні має ґрунтуватися, насамперед, на підвищенні ефективності роботи уряду, державного управління та місцевого самоврядування, взаємодії громадянського суспільства та бізнесу з органами державної влади, сприяння держави розширенню сфери інформаційних послуг та доступності для населення інформації і технологій, підвищення якості освіти.

Список використаної літератури

1. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : указ Президент України від 25.06.2013 № 344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. – Дата доступу: 03.02.2017.
2. Офіційний сайт навчально-розважального воркшопу U-Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukraine.ureport.in/about/>. – Дата доступу: 03.02.2017.
3. Офіційний сайт світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org/>. – Дата доступу: 03.02.2017.
4. Education for Sustainable Development // UNESCO [Electronic resource]. – Available at : <http://www.unesco.org/new/ru/education/themes/leading-the-international-agenda/education-for-sustainable-development/>. – Access date: 03.02.2017.
5. Roadmap for implementation of the Global Action Programme on Education for Sustainable Development [Electronic resource]. – UNESCO. – 2014. – P. 14. – Available at : <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1674unescoroadmap.pdf>. – Access date: 03.02.2017.
6. The Measuring the Information Society Report [Electronic resource] // Committed to connecting the world. – Geneva, Switzerland , 2016. – 276 p. – Available at : <http://www.itu.int/opb/itemdetails.aspx?lang=e&item=D-IND-ICTOI-2015-NC-E&folder=D-IND-ICTOI-2015>. – Access date: 03.02.2017.
7. Sustainable development begins with education United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [Electronic resource]. – Available at : <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2275sdbeginswitheducation.pdf>. – Access date: 03.02.2017.

Автори

Маркова Наталя Сергіївна, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, (natalymarkova@ukr.net).

Дем'яненко Аліна Анатоліївна, аспірант кафедри управління персоналом та економіки праці Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, (daa22@ukr.net).

Тези доповіді надійшли 07 лютого 2017 року.

Опубліковано в авторській редакції.